
นิพนธ์ต้นฉบับ

**ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ :
ศึกษากรณีการจับผึ้งของชาวบ้าน ตำบลตะโหมด
อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง**

**Folk Wisdom Regarding the Management of Natural Resources;
A Case Study of Honey Collecting of Folk People in Tambon
Tamote, Tamote District, Phatthalung Province.**

คำสำคัญ (Key word) : ภูมิปัญญาชาวบ้าน, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การจับผึ้งของชาวบ้าน

นายคำนวณ นวลสนอง

กศ.ม.ภาษาไทย สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

Khamnuan Nuansanong

The Institute for Southern Thai Studies. Thaksin University

Abstract

This research utilized a case study method in studying people's folk wisdom regarding the management of natural resources, concerning honey collecting in Tambon Tamote, Tamote District, Phatthalung Province. The study focused on community ecology, method and procedures used in honey collecting and folk wisdom in the management of natural resource. The researcher collected field data from interviews, observations and photographs. The research results were presented in a descriptive analysis method. The results were as follows:

Concerning community ecology, the community is mainly located on a plain at the foot of the mountain. To the west is the complex and highrising Bantat Mountain Range covered with forests throughout the range, creating important sources of natural resources such as forests, water sources, and wild animals. These are tropical rain or monsoon forests, which serve as the homes for biodiversities and various speccies. From past until present, forests had been important life sustaining resources of community people. Furthermore, the community had consistent social development. The gathered evidences

revealed that Ban Tamote is an old community originated in Sri-Ayuttaya Period. The community later formulated its way of life that reflected local characteristics affording its members to live together in peace harmony. Community ecology was then the base of folk wisdom that occurred in the forms of knowledge, ideas, experiences and beliefs, which had been refined, compiled, adapted and handed down for use systematically, allowing people to live in unison within the environment of the their community. Therefore, understanding community ecology is an important step in studying folk wisdom and the management of natural resources.

The case study of honey collecting by folk people in Tambon Tamote showed that this was their way of generating income from the forests or nature, which they were close to. These folk people considered the following aspects and procedures when they collected honey: seasons location of the honeycombs, tools preparation, steps used in collecting and beliefs gained from collecting honey. Therefore, their practice revealed different elements of folk wisdom and the management of natural resources along with their conduct that reflected the use of folk wisdom in the management of natural resources. Moreover, the researcher offered additional discussion, recommending factors that could help to create folk wisdom; enhance natural resource management; maximize the utilization of folk wisdom and natural resource management for community development.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: ศึกษากรณีการจับผึ้งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอดะโหมด จังหวัดพัทลุง โดยมุ่งศึกษาระบบนิเวศของชุมชน วิธีการและขั้นตอนของการจับผึ้งและภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏจากการจับผึ้ง ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบข้อมูลบางตอน และเสนอผลงานการวิจัยแบบพรรณานิวไคเรส ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ระบบนิเวศชุมชน ชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลตะโหมดตั้งอยู่ในที่ราบเชิงเขา ทางทิศตะวันตกเป็นเทือกเขาบรรทัดที่สูงสลับซับซ้อนและมีพื้นที่ป่าปกคลุมตลอดแนว เป็นแหล่งเกิดที่สำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ และสัตว์ป่า เป็นต้น โดยเฉพาะป่าไม้มีลักษณะเป็นป่าฝนเขตร้อนหรือป่าดงดิบชื้น จึงทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุกรรม ป่าไม้นับเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และชุมชนมีพัฒนาการทางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง จากหลักฐานเชื่อได้ว่า บ้านตะโหมดเป็นชุมชนเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และชุมชนได้สร้างแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะของความเป็นเฉพาะถิ่น เพื่อให้สมาชิกของสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ระบบนิเวศชุมชนจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการก่อเกิดภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นความรู้ ความคิด ประสบการณ์และความเชื่อ ที่มีการกลั่นกรอง สังคม ปรับปรุง มีการสืบทอดและนำไปใช้อย่างมีแบบแผน เพื่อการดำรงชีพให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่ชุมชนอาศัยอยู่ การทำความเข้าใจระบบนิเวศชุมชน จึงเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษากิจกรรมการจับผึ้งของชาวบ้านตำบลตะโหมดพบว่า การจับผึ้งเป็นวิธีการหาเลี้ยงชีพจากป่าที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างแนบแน่น ชาวบ้านมีวิธีการและขั้นตอนในการจับผึ้งที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจใน

ฤดูกาลสร้างรังของผึ้ง การหารังผึ้ง การเตรียมอุปกรณ์ ขั้นตอนการจับผึ้ง ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการจับผึ้ง การจับผึ้งของชาวบ้านได้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพฤติกรรมในการแสดงออกถึงการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

คำนำ

วิถีชีวิตของมนุษย์เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์เป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตต่างๆ จนเหมาะสมกับบริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของตน เห็นได้จากวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่ผ่านมา มีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย การใช้ชีวิตของชาวบ้านจะอยู่ในธรรมชาติที่สมดุล การผลิตก็เพื่อเอื้อชีพพออยู่พอกิน เช่น ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ก็อาศัยผลิตผลที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งได้แก่การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำและป่าไม้

พื้นฐานการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมได้มีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดและเข้ามามีอิทธิพลมากมายนัก แต่ตลอดช่วงระยะเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แนวทางในการพัฒนาประเทศมีจุดเน้นอยู่ที่การเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับมหภาค การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานที่มาพร้อมกับการวางแผนและกระบวนการพัฒนาแนวนี้นี้คือ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของระบบการผลิต ด้วยการผลักดันให้เกิดการเคลื่อนตัวจากกิจกรรมการผลิตในภาคเกษตรมาเป็นการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ข้อเท็จจริงในเวลาต่อมาได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประสบการณ์ด้านการพัฒนาจากประเทศตะวันตกอาจมิใช่บทเรียนที่ใช้ได้กับประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะประเทศไทย การพัฒนาตามแนวตะวันตกท่ามกลางบริบทและเงื่อนไขของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป

กลับก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาความครอบงำจากศูนย์กลางและการพึ่งพิงภายนอก และปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อม

นโยบายและแผนพัฒนาประเทศที่ใช้ต่อเนื่องกันมาหลายทศวรรษ ได้นำความทุกข์ยากมาสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง อีกทั้งสังคมไทยโดยรวมก็มีแนวโน้มว่าได้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองลงไปทุกที วิธีการดำเนินชีวิตที่มีปัญหาและมีข้อผิดพลาดก็เพราะขาดการไตร่ตรองและเลือกเฟ้นสิ่งที่เหมาะสมมาใช้กับสังคมไทย มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในวงราชการและทางสื่อมวลชนเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง มีการปลุกจิตสำนึกของสามัญชนให้ตระหนักชัดขึ้นว่าได้สูญเสียสิ่งที่ดีงามไปมาก และพบว่าโดยเนื้อแท้ยังมีภูมิปัญญาอันมีค่าอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยอีกมาก ความสำนึกและความตื่นตัวนี้นำไปสู่การแสวงหา กัดค้น ตรวจสอบ และให้คุณค่ากว้างขวางขึ้นเป็นลำดับ ในช่วงต้นๆ นั้นการชูประเด็นภูมิปัญญาไทยมีขอบเขตอยู่ในระดับชาวบ้าน และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อแก้ปัญหาการทำมาหากิน การเข้าถึงกฎธรรมชาติ การฟื้นฟูจารีตประเพณีมาใช้ในสถานการณ์และบริบทใหม่ การนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปรับแก้จิตสำนึกและกระบวนการทัศน์ต่อการชูประเด็นเรื่องภูมิปัญญาจึงได้ขยายขอบเขตกว้างขวางไปสัมผัสทุกแง่มุมของชีวิตวัฒนธรรมไทย

ภูมิปัญญาของมนุษย์นั้นเกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นแล้วมนุษย์ได้สร้างความเชื่อและระบบความสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่เหนือ

ธรรมชาติขึ้น ตามความรู้ ความเข้าใจ และจินตนาการของเผ่าพันธุ์ เพื่อให้เกิดดุลยภาพ เกิดความมั่นคงทางใจ เกิดความราบรื่นในการดำรงชีวิต ทั้งหมดนี้เป็นเพราะมนุษย์ใช้ปัญญาแก้ปัญหา สะสม สืบสาน และปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้ง สิ่งนี้คือภูมิปัญญาหรือแก่นของวัฒนธรรมนั่นเอง และเมื่อภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพคล้ายคลึงกัน มีวิถีความเป็นอยู่ที่เป็นลักษณะเดียวกันและมีความเป็นเอกภาพ ความรู้พื้นฐานในการทำมาหากินและการดำรงชีพของชาวบ้านจึงมีมาตรฐานใกล้เคียงกันไม่แตกต่างกันอย่างผู้มีความชำนาญพิเศษเฉพาะทางเหมือนคนที่อยู่ในเมือง ลักษณะของภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้าน จึงเรียกกันโดยทั่วไปว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ของสังคมหรือชุมชนของตน ทั้งด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยและข้อจำกัดทั้งหมดที่เผชิญอยู่ โดยเฉพาะวิธีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติให้มีความคุ้มค่าเพียงพอก็ไม่ต้องเสี่ยงกับการขาดมือหรือขาดแคลน

ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นองค์ประกอบที่สำคัญคือ การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ คนทุกคนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกันมากที่สุด มีการใช้อย่างยั่งยืน และเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าไปใช้ทรัพยากร ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีความสำคัญมาก โดยมีรูปธรรมหลายอย่างได้ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ ในการพัฒนาให้สำเร็จผลและมีความสมดุลนั้น ทุกฝ่ายต้องมีโอกาสปรับตัวเอง คุณภาพชีวิต และความเป็นมนุษย์ให้ดีขึ้น

การจับฝั้งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เป็นวิธีการหาเลี้ยงชีพจากป่าที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหนียวแน่นชาวบ้านได้จับฝั้งและใช้ประโยชน์จากน้ำฝั้งและผลผลิตอื่นๆ เพื่อการดำเนินชีวิตสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการ ขั้นตอน และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการจับฝั้งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่น่าสนใจ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่กล่าวถึงได้ก่อเกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าปัจเจกชน ขยายผลสืบส่งอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาการจับฝั้งของชาวบ้าน ตำบลตะโหมดอำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เพื่อศึกษาระบบนิเวศของชุมชน ขั้นตอน วิธีการ และภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏจากการจับฝั้ง อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์จะศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาระบบนิเวศของชุมชน
2. เพื่อศึกษาวิธีการและขั้นตอนของการจับฝั้ง
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏจากการจับฝั้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะวิจัยจากแหล่งเอกสารต่างๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่จะวิจัย ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการกำหนดเค้าโครงวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม
2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด

ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรม และ
ถ่ายภาพประกอบ ซึ่งมีลำดับดังนี้

2.1 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง
ผู้บอกข้อมูล โดยอาศัยหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

2.1.1 ผู้บอกข้อมูลหลัก ได้กำหนดผู้
บอกข้อมูลที่เป็นชาวบ้าน ซึ่งยังอาศัยการจับฝั้งเป็นส่วน
หนึ่งของการหาเลี้ยงชีพ เป็นผู้บอกข้อมูลหลัก จำนวน 3
กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกตั้งแต่ 4-6 คน

2.1.2 ผู้บอกข้อมูลเสริม ได้กำหนดผู้
บอกข้อมูลที่เป็นชาวบ้าน และเลขอาศัยการจับฝั้งเป็น
ส่วนหนึ่งของการหาเลี้ยงชีพบุคคลเหล่านี้จะมีประสบการณ์
ที่ต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับการจับฝั้งเป็นอย่างดี แต่ใน
ปัจจุบันได้เลิกไปแล้ว เนื่องจากมีอายุมากขึ้น จำนวน 3 คน

2.1.3 เป็นคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นมา
ตั้งแต่กำเนิด ไม่เคยอพยพโยกย้ายไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่น
อื่นมาก่อน

2.1.4 เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์
เกี่ยวกับการจับฝั้งเป็นอย่างดี

2.1.5 เป็นคนคล่องแคล่ว เสียสละ
มีความรอบคอบ และมีความรับผิดชอบสูง

2.2 สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลตามข้อ 2.1 โดย
สัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา
ด้วยวิธีการบันทึกลงแถบเสียงและจดบันทึก

2.3 สังเกตวิธีการและขั้นตอนการจับฝั้งของ
ชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง
จากแหล่งที่ศึกษาด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมและถ่ายภาพ
ประกอบ

3. จัดกระทำกับข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ
ดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้โดยการสัมภาษณ์
และบันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดแถบบันทึกเสียง
โดยวิธีการสรุปสาระสำคัญ

3.2 นำข้อมูลที่ได้จากการถอดแถบบันทึกเสียงและ
การจดบันทึกมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล

3.3 นำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบแล้วทั้งหมดมาศึกษา
วิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

4. ข้อเสนอผลการศึกษาค้นคว้า เสนอผลการ
ศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ระบบนิเวศชุมชน : ตำบลตะโหมด อำเภอ
ตะโหมด จังหวัดพัทลุง ซึ่งประกอบด้วยสภาพภูมิศาสตร์
และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม
และวัฒนธรรม จะเป็นพื้นฐานสำคัญของการก่อเกิดภูมิ
ปัญญาชาวบ้าน การทำความเข้าใจระบบนิเวศของชุมชนจึง
เป็นความรู้เบื้องต้นที่เอื้อประโยชน์ต่อเรื่องที่ทำการ
ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

1.1 สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ
ชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลตะโหมดตั้งอยู่ในที่ราบเชิงเขา
ทางทิศตะวันตกเป็นภูเขาที่สูงสลับซับซ้อน และ
มีพื้นที่ป่าปกคลุมตลอดแนว เป็นแหล่งเกิดที่สำคัญของ
ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ และสัตว์ป่า เป็นต้น
พื้นที่ที่ลาดต่ำลงมาจากทิศตะวันออกซึ่งเป็นที่ราบเชิงเขา
อันเป็นที่ตั้งของชุมชนและเป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับการ
ประกอบอาชีพทางการเกษตร ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย
ประมาณ 79% ต่อปี อุณหภูมิ 27.0 องศาเซลเซียส
ประมาณน้ำฝนเฉลี่ย 306.7 ลูกบาศก์เมตร มีป่าไม้เป็น
ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ มีมากเป็นพื้นที่กว้างบริเวณ
เทือกเขาบรรทัดด้านทิศตะวันตกใน พื้นที่ประมาณ 87,455
ไร่¹ มีลักษณะเป็นป่าฝนเขตร้อนหรือป่าดิบชื้น ซึ่งเป็น
ป่าที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร สัตว์ แมลง
จุลินทรีย์และทรัพยากรของพันธุกรรมที่ทรงคุณค่ามากมาย
เหลือคณานับ² สิ่งที่เป็นเขตชุมชนในตำบลตะโหมด

¹ สำนักงานอำเภอตะโหมด. ข้อมูลบรรยายสรุป. 2540. หน้า 3 - 8.

² เสน่ห์ จามริก และคณะ. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวการพัฒนา เล่ม 1. 2526. หน้า 27.

จึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่เกื้อกูลต่อการผลิตด้านการเกษตร มีไม้เนื้อแข็งที่สำคัญ เช่น ไม้หลุมพอง ไม้เคี่ยม ไม้ตะเคียนทอง ไม้ยาง ไม้ยางบุตร และไม้พยอม เป็นต้น และยังมีพันธุ์ไม้นานาชนิดที่ขึ้นให้เห็นอยู่ทั่วไป เช่น หวาย ไม้ไผ่ เตย และพันธุ์ไม้เครื่องยาสมุนไพรต่างๆ เป็นต้น และพื้นที่ป่าแถบนี้ก็ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น เลียงผา เสือ มั่น ลิง ก่าง ชะนี หมูป่า กระเจิง และนกชนิดต่างๆ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ป่าไม้จึงยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

1.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนของชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลตะโหมดมีพัฒนาการทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องและสังคมของชุมชนก็ยังสามารถสร้างแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ในประเด็นที่สำคัญคือ

1.2.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชน เดิมบริเวณที่เรียกกันว่าตะโหมดมีพื้นที่บางส่วนเป็นเส้นทางเดินโบราณ ที่ชาวบ้านให้เดินทางข้ามเขาบรรทัดทางช่องเขาตระโปออกอำเภอปะเหลียนจังหวัดตรัง ซึ่งแต่เดิมอำเภอปะเหลียนขึ้นกับเมืองพัทลุง จากหลักฐานที่ปรากฏเชื่อได้ว่าบ้านตะโหมดเป็นชุมชนเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น พบพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยเป็นศิลปะอู่ทอง ขุดพบภายในสระน้ำของวัดเหนือ (ร้าง) ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ทางทิศใต้ของวัดตะโหมด ระยะทางห่างกันไม่มากนัก และมีวัดถ้ำหัวช้างเป็นวัดร้างตั้งอยู่ที่เขาหัวช้างตำบลตะโหมด เป็นวัดที่สร้างขึ้นสมัยอยุธยา ปรากฏหลักฐานในเพลาวัดเขียนบางแก้วว่าเป็นวัดหนึ่งขึ้นกับคณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง บริเวณวัดถ้ำหัวช้างแห่งนี้เรียกว่า “ถ้ำหัวช้าง” ปากถ้ำหันไปทางทิศใต้ เดิมภายในถ้ำมีพระพุทธรูปปั้นปางไสยาสน์ 1 องค์ ขนาดยาวประมาณ 14

เมตร ฐานพระมีรูปช้างปูนปั้นโผล่แบกฐาน 9 เชือก และมีพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปไม้จำหลักอีกหลายองค์ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า พระพุทธรูปเหล่านี้ถูกทำลายไปหมดเมื่อราว พ.ศ. 2484¹ สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2439 ได้ทรงตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้น เมืองพัทลุงได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ หรือ 3 แขวง คือ อำเภอกลางเมือง อำเภออุดร อำเภอทักษิณ และชุมชนตะโหมด² ได้มีฐานะเป็นตำบลเมื่อ พ.ศ. 2440 ขึ้นกับอำเภอทักษิณ และในปี พ.ศ. 2445 อำเภอทักษิณได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอปากพะยูน ตำบลตะโหมดจึงไปขึ้นกับอำเภอปากพะยูนตามการเปลี่ยนชื่อของอำเภอด้วย ต่อมาปี พ.ศ. 2496 กิ่งอำเภอเขาชัยสนได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเขาชัยสน ตำบลตะโหมดได้โอนมาขึ้นกับอำเภอเขาชัยสน แต่เนื่องจากตำบลตะโหมดอยู่ห่างไกลจากตัวอำเภามาก ไม่สะดวกต่อการติดต่อราชการ ประชากรมีจำนวนมากขึ้น บ้านเมืองก็เจริญขึ้น ทางจังหวัดจึงได้เสนอขอตั้งกิ่งอำเภอตะโหมดต่อกระทรวงมหาดไทย โดยแยกตำบลตะโหมดออกเป็น 3 ตำบล คือ ตำบลตะโหมด ตำบลแม่ขรี และตำบลคลองใหญ่ ทางคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2520 และได้ยกฐานะกิ่งอำเภอตะโหมดขึ้นเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2529³

1.2.2 การปกครอง เขตพื้นที่การปกครองของตำบลตะโหมดประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน และมีรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น 2 ลักษณะ คือ เทศบาล 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง นอกจากนั้นแล้วชุมชนบ้านตะโหมดยังมีสถานาวัด ซึ่งเป็นองค์กรที่สมาชิกในชุมชนได้จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทั้ง

¹ ชัยวุฒิ พิชะกุล. “ตะโหมด, กิ่งอำเภอ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 3. 2529. หน้า 1242.

² _____. “ปากพะยูน, อำเภอ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 5. หน้า 2092.

³ เล่มเดิม. หน้า 1242.

หน่วยงานของรัฐและองค์กรต่างๆช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้านให้ดียิ่งขึ้น ส่งเสริมและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของท้องถิ่น สร้างความรัก ความสามัคคีในหมู่บ้าน และให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อหมู่บ้านและชุมชนรักษาสภาพแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมให้นางภูมิปัญญาของหมู่บ้านมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาอาชีพ และสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดียิ่งขึ้น

1.2.3 การศึกษาชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลตะโหมดมีการตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อการศึกษามาตั้งแต่อดีต ในแต่ละครอบครัวจะมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรหลานได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มความสามารถ ปัจจุบันตำบลตะโหมดมีโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน และโรงเรียนประถมศึกษา 4 โรงเรียน นอกจากนี้แล้ววัดตะโหมดก็ยังจัดให้เยาวชนในชุมชนได้มีการศึกษาหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยจัดให้มีการเรียนการสอน และการสอบธรรมศึกษา เป็นประจำทุกปี และพระนวกะที่อุปสมบทที่วัดตะโหมดก็จะมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้สอบธรรมสนามหลวงทุกรูป ชาวบ้านตะโหมดส่วนใหญ่จึงได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมตลอดมา

1.2.4 การประกอบอาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เพราะพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ราบเชิงเขาลาดเอียงลงมาทางทิศตะวันออก มีการทำนาเพียงเพื่อพอกินในครอบครัว ที่มีการทำนาเพื่อขายก็แค่เพียงส่วนน้อย มีการทำสวนผลไม้เกือบทุกครัวเรือน ไม้ผลที่นิยมปลูกได้แก่ ทุเรียน ลองกอง ลางสาด มังคุด สะตอ ฯลฯ ผลไม้จากตำบลตะโหมดจะมีรสชาติเป็นที่นิยมของประชาชนทั้งภายในจังหวัดและใกล้เคียงและมียูบ่างที่ปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ เพื่อใช้เป็นอาหารในครอบครัว ในบางครอบครัวก็มีการเก็บผลิตผลจากปามาจูนเจือเพื่อการดำรงชีพ เช่น สะตอ เหยียง หยี จั๊กจั่น (พันธุ์ไม้พื้นบ้านชนิดหนึ่งลำต้นและผลคล้ายขนุน

ชาวบ้านนิยมนำมารับประทานด้วยการต้มหรือแกง) และการเก็บน้ำผึ้งรวงที่เรียกว่าการจับผึ้ง เป็นต้น

1.2.5 โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญได้แก่ วัดโหล๊ะจันกระ วัดถ้ำหัวช้าง (ร้าง) เนินควนโต๊ะละหมาด พระพุทธรูปสำริดศิลปะพม่า (พระหมิด) พระประธานในพระอุโบสถวัดตะโหมด และพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะอุไทย

สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นพื้นฐานสำคัญของการก่อเกิดภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และความเชื่อ ที่มีการกลั่นกรอง สังสม ปรับปรุง มีการสืบทอดและนำไปใช้อย่างมีแบบแผนเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นอาศัยอยู่

2. วิธีการจับผึ้ง เป็นวิธีการหาเลี้ยงชีพจากป่าที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติอย่างแนบแน่น ชาวบ้านได้จับผึ้งและใช้ประโยชน์จากผลผลิตของผึ้งสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถจัดลำดับวิธีการจับผึ้งโดยวิธีการสังเกตและสัมผัส¹ ได้ดังนี้

2.1 การทำความเข้าใจในฤดูกาลสร้างรังของผึ้ง ผึ้งจะอพยพเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่ป่าของตำบลตะโหมด ประมาณเดือนมีนาคม-สิงหาคม ของทุกปี เมื่อผึ้งสร้างรังเสร็จ นางพญาผึ้งก็จะวางไข่แล้วออกเป็นตัวอ่อน ในช่วงนี้ผึ้งงานก็จะรับสะสมอาหารเพื่อเลี้ยงตัวอ่อน การจับผึ้งจะมีทั้งผึ้งอ่อนและผึ้งแก่ หากจับผึ้งเมื่อสร้างรังได้ประมาณ 15 วัน ก็จะได้น้ำผึ้งอ่อน ที่ชาวบ้านเรียกว่าพอเป็นหัวกลุ่มหัวคล้า แต่หากมีการจับผึ้งที่มีการสร้างรังประมาณ 1 เดือนก็จะดี เพราะในช่วงนี้น้ำผึ้งและตัวอ่อนของผึ้งจะมีอยู่เต็มรัง สังเกตได้จากรูปทรงของรังผึ้งหากในรังมีน้ำผึ้งอยู่น้อย ตรงปลายดิ่งของรังที่เรียกว่าหัวน้ำ จะมีลักษณะกลม แต่หากมีน้ำผึ้งรวงภายในรังมาก ตอนปลายดิ่งของรังจะมีลักษณะรี ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า

¹ ผู้ให้สัมภาษณ์ในวิธีการของการอ้างอิงข้อมูลจะรวบรวมไว้ในนุกลานุกรมท้ายเล่ม การอ้างอิงข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ ได้รวบรวมไว้ในนุกลานุกรมท้ายเล่ม

บ่ออัยยู การจับฝั้งจะมีขึ้นประมาณเดือนเมษายน-กรกฎาคม ของทุกปี

2.2 การหาฝั้ง ฝั้งชอบทำรังในบริเวณป่าเชิงเขา หรือต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ขึ้นอยู่ตามเชิงเขา นักจับฝั้งที่มีประสบการณ์จะหาฝั้งพบโดยไม่ยากนัก ด้วยการสังเกตพฤติกรรมของฝั้งคือ ต้นไม้ที่ฝั้งเคยสร้างรังมาก่อน การลงกินน้ำของฝั้ง และมองหาฝั้งบนต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่ระหว่างช่องเขาหรือหุบเขา

2.3 การเตรียมอุปกรณ์

2.3.1 วัสดุสำหรับใช้แคไม้ ซึ่งเป็นวัสดุใช้สร้างที่เหยียบหรือจับ เพื่อขึ้นไปเก็บน้ำฝั้งบนต้นไม้ มีลักษณะคล้ายบันได จะประกอบด้วย ไม้แค ไม้งา ก่อนตะปู เชือกหวายหรือเชือกอย่างอื่นที่มีความเหนียว

2.3.2 ภาชนะสำหรับใส่น้ำฝั้ง ทำด้วยกาบไม้ไผ่เห็นหรือกาบของไม้หลายชนิด

2.3.3 เชือกครู เชือกสำหรับใช้ผูกที่ใส่น้ำฝั้งจากต้นไม้ นิยมควั่นด้วยหวาย

2.3.4 กาย เป็นคบไฟจุดเพื่อให้เกิดสะเก็ดสำหรับล่อฝั้งให้ออกจากรัง หรือเกิดควันสำหรับไล่ฝั้งออกจากรัง นิยมใช้ย่านขลุ ดันฉิ่ง หรือกามมะพร้าว นำมาทุบให้ละเอียด ตากให้แห้ง และมัดด้วยหวายหรือเชือก

2.3.5 ไม้ปี่ รูปร่างคล้ายพระขรรค์ใช้ตัดรวงฝั้ง ทำด้วยไม้หลายชนิด หรือไม้เตาผี

2.3.6 ถัง สำหรับแบ่งน้ำฝั้งจากที่เก็บลงมาจากรังฝั้ง

3. ขั้นตอนการจับฝั้ง นักจับฝั้งจะการทำงานกับเป็นกลุ่ม ประมาณ 4-6 คน จึงจะทำงานได้สะดวก และการจับฝั้งจะมีขั้นตอนที่สำคัญตามลำดับดังนี้

3.1 การหาฝั้ง ก่อนการจับฝั้งจะมีการหาฝั้งโดยมีเครื่องเช่นประกอบด้วยไกตัวผู้ ขาวเหี่ยว ขาวเจ้า เทียนหมาก และพลู พิธีกรรมของการหาฝั้งจะเริ่มต้นจากการสวดบทภาตบวงสรวงภูมิเทพยดา หรือที่เรียกกันว่า ชุมนุมเทวดา เมื่อสวดบทภาตบวงสรวงเทวดาเสร็จแล้ว นักจับฝั้งก็จะขออนุญาตและขอพรจากเจ้าที่เจ้าทาง ตลอดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้อนุญาตและช่วยเหลือให้การ

จับฝั้งในครั้งนี้ประสบความสำเร็จและมีความปลอดภัย การหาฝั้งจะทำให้เกิดกำลังใจมีจิตใจที่เข้มแข็ง หากจิตใจอ่อนแอก็อาจทำให้เกิดอันตรายได้ เพราะการจับฝั้งนั้นทุกคนจะต้องมีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำงานเป็นหมู่คณะ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและไม่ประมาท

3.2 การแคไม้ เป็นการสร้างที่เหยียบหรือจับเพื่อขึ้นไปเก็บน้ำฝั้งบนต้นไม้ มีลักษณะเป็นขั้นๆ คล้ายบันได ความห่างของแต่ละขั้นประมาณ 1.50-2.00 เมตร หรือประมาณหนึ่งช่วงของกนย่นมือจับถึง การทำงานในขั้นนี้ทุกคนจะช่วยเหลือกันและการแคไม้ก่อนที่จะถึงรังของฝั้งประมาณ 15-20 เมตร หากท้องฟ้ายังไม่มืด ก็จะหยุดแคเอาไว้ก่อน เพราะฝั้งยังมองเห็นและจะเข้ามารุมต่อ จะต้องรอจนมืดจึงทำการแคไม้เข้าไปใกล้รังฝั้งได้

3.3 การเก็บน้ำฝั้ง นายโหมลุน (คณะของผู้ที่จะไปจับฝั้งทุกคน ตั้งแต่เริ่มจากขั้นตอนแรกของการจับฝั้งจนแล้วเสร็จ จะเรียกทุกคนว่า นายโหมลุน) ทุกคนก็จะรอให้ความมืดเข้าปกคลุมผืนป่าจนมืดสนิท จนกระทั่งถึงเวลาประมาณ 20.00 น. นายโหมลุนปลาย (ผู้ที่อยู่บนต้นไม้สูงสุด) ผู้ทำหน้าที่ขึ้นไปเก็บน้ำฝั้งบนต้นไม้จะเลือกนายโหมลุน 1 คนที่ตนเองไว้วางใจที่สุดให้คอยทำหน้าที่ดูแล เชือกครูและคอยถ้าน้ำฝั้งที่ผูกโยงด้วยเชือกครูจากข้างบนลงมาข้างล่าง ต่อจากนั้นนายโหมลุนปลายก็จะทำพิธีเปิดประตูและขึ้นต้นไม้ทางไม้แคที่เตรียมไว้แล้ว ในขณะที่ขึ้นต้นไม้ก็จะมีการกล่าวบทอ "เหล็ดฝั้ง" (กล่อมฝั้ง) ไปด้วย เพื่อไปถึงใกล้รังฝั้งนายโหมลุนปลายก็จะใช้สะเก็ดไฟล่อฝั้งให้บินออกจากรังในส่วนที่เลือกก็ใช้ควันไฟรมให้ฝั้งออกจากรังเพื่อให้ฝั้งตายน้อยที่สุด ต่อจากนั้นจึงเก็บน้ำฝั้งส่งลงมาข้างล่าง ซึ่งในปีไหนที่ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยดอกไม้ ดันยวนทองหนึ่งต้น อาจมีฝั้งมาทำรัง 10-20 รัง ต้องใช้เวลาในการจับฝั้ง 3-4 วัน และได้น้ำรวงเป็นจำนวนมาก เมื่อเก็บน้ำฝั้งเสร็จในแต่ละต้นก็จะเอาไม้แควด (ไม้แคที่ตรงตรงขนานกับต้นไม้ 1 ต้น เรียกว่า 1 ดวด) ที่อยู่บนสุดออกและมีการกล่าวบทอหรือส่งไม้ด้วยเสียงอันดัง

เมื่อเก็บน้ำผึ้งจากรังเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะทำพิธีสังเวย ภูมิเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การตั้ง โหม่ลุน”

เมื่อนำน้ำผึ้งมาถึงบ้าน คณะของผู้จับผึ้งก็จะช่วย กันแยกส่วนที่ripeออกมาจากน้ำผึ้ง เช่นส่วนของรังผึ้ง ตัวอ่อน และเศษขี้ผึ้งต่างๆ หลังจากนั้นจึงแบ่งน้ำผึ้ง ออกเป็นส่วนละเท่าๆ กัน ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา แล้วจึงไปเก็บใส่ขวดที่สะอาด ไม่เก็บไว้ในที่ที่มีแสงจ้า ไม่ให้สิ่งสกปรกอื่นใดปะปนแล้วจะเก็บได้นาน และรสชาติ หรือความหวานของน้ำผึ้งแต่ละรังจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งจะขึ้นอยู่กับชนิดของดอกไม้ที่ผึ้งไปดูดน้ำหวาน ดัง กรณีนี้น้ำผึ้งไปดูดน้ำหวานไม้เตาและยาง น้ำผึ้งจะมีรสขม แต่เมื่อนำมาทิ้งไว้นานๆ ความขมก็จะลดน้อยลง นอกจากนี้ แล้วไขผึ้งก็เป็นผลิตภัณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่สามารถ นำมาใช้ประโยชน์ได้

3.4 ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการจับผึ้งมีอยู่หลาย ประการ เช่น การเลือกพืชผักพื้นบ้านประเภทเถาวัลย์เป็น ส่วนประกอบในการปรุงอาหาร เพราะมีความเชื่อว่าจะ ทำให้มือจับคันไม่ได้เหนียวแน่น มันคง เมื่อขึ้นไปเก็บน้ำผึ้ง ห้ามสมาชิกของครอบครัวมีเรื่องขัดข้องหมองใจกันขณะ ไปจับผึ้ง เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้ผึ้งดุและจะรุมทำร้าย ผู้ที่จะไปจับผึ้ง และห้ามสมาชิกของครอบครัวปรุงแต่ง ร่างกายด้วยเครื่องหอม เพราะมีความเชื่อว่าจะ หากไม่ ปฏิบัติตามอาจทำให้ผู้ที่ไปจับผึ้งเกิดอันตรายได้ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติที่ปลีกย่อย อย่างอื่นอยู่อีกหลายประการ

4. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา ชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรตามชาติในประเด็นที่ สำคัญกล่าวคือ

4.1 องค์ประกอบของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ

4.1.1 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ เป็นความสามารถ ของนักจับผึ้งที่นำมาใช้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยใช้ทุนและแรงงานน้อยที่สุด โดยที่นักจับผึ้งได้ใช้ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ ในวิธีการและขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการจับผึ้งเป็นอย่างดี การใช้แรงงานในการทำงานแต่ละครั้งจึงมีประมาณ 3-5 คน วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่จะใช้สิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติมาเป็นวัสดุ อุปกรณ์ เช่น ไม้แค ไม้งา และหมรง เป็นต้น

4.1.2 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติที่ให้คนทุกคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ร่วมกัน การใช้ประโยชน์จากผึ้งที่เข้ามาทำรังในป่าของ ชุมชนทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ผลิตผลจากผึ้งร่วมกัน แต่การ ใช้ประโยชน์นั้นก็ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหรือกฎเกณฑ์ที่มี แบบแผนของชุมชน เช่น เมื่อนักจับผึ้งไปหารังผึ้งพบ ก็มีการปักคำเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของหรือกลุ่มของนัก จับผึ้งเมื่อหามาได้แล้วก็จะมีการแบ่งคนละเท่าๆ กัน เป็นต้น

4.1.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ ทรัพยากร ดังกรณีของนักจับผึ้ง หากสมาชิกของชุมชน มีความประสงค์ที่จะไปทำงานกับคณะจับผึ้ง ทางกลุ่ม ก็ยินดีที่จะให้ร่วมทำงาน และมีการถ่ายทอดวิธีการและ ขั้นตอนของการทำงานให้ด้วยความเต็มใจ นอกจากนั้น แล้วนำผึ้งที่หามาได้ก็จะมีการแบ่งปันให้เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องตามสมควร

4.1.4 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติให้มีใช้อย่างยั่งยืน นักจับผึ้งได้ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของชุมชนเป็นอย่างมาก เช่น ไม่โค่น ไม้ต้นที่ผึ้งเคยมาทำรัง รักษาป่าในบริเวณที่ผึ้งมาสร้างรัง ให้มีดอกไม้ที่อุดมสมบูรณ์และรักษาแหล่งน้ำในบริเวณนั้น เอาไว้ เป็นต้น และการจับผึ้งแต่ละครั้ง นักจับผึ้งจะใช้ ความพยายามให้ผึ้งตายน้อยที่สุดนอกจากนั้นแล้วชาวบ้าน จะให้คุณค่ากับธรรมชาติเป็นอย่างมาก สิ่งดังกล่าวล้วน แล้วแต่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีใช้ตลอดไป

4.2 การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ แสดงออกให้เห็นได้ด้วยพฤติกรรม ที่สำคัญคือ

4.2.1 ปฏิบัติตามกติกากหรือกฎเกณฑ์ที่มีระเบียบแบบแผนของการประกอบอาชีพ จากตัวอย่างกรณีของการจับฝั้ง เช่น การจับฝั้งแต่ละครั้งจะต้องทำให้ฝั้งตายน้อยที่สุด ไม่โค่นต้นไม้ในต้นที่ฝั้งเคยมาทำรัง และการเก็บหรือการถนอมน้ำฝั้งจะต้องไม่ให้มีสิ่งสกปรกเข้าปะปนเพราะจะทำให้หน้าฝั้งบูดง่าย เป็นต้น

4.2.2 รักษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพให้เกิดความสมดุลจากกรณีการจับฝั้ง หากบริเวณป่าตอนใต้ที่ฝั้งเคยมาทำรังชาวบ้านในชุมชนจะพยายามรักษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติของบริเวณป่าตอนนั้นให้เกิดความสมดุลมากที่สุด เช่น ช่วยกันรักษาป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ รักษาแหล่งน้ำไม่ให้สกปรก และไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นให้สูญหายไป เป็นต้น

4.2.3 การให้จิตวิญญาณแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ดังกรณีการจับฝั้ง นักจับฝั้งจะมีจิตสำนึกและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ดังนั้นเขาจึงให้จิตวิญญาณแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเช่น ภูเขา ป่าไม้ และแหล่งน้ำ เป็นต้น

อภิปรายผล

1. ปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการก่อเกิดภูมิปัญญาชาวบ้าน กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีระบบ ในระบบนิเวศหนึ่งๆ จะมีส่วนประกอบหลายประการที่เกี่ยวข้องทั้งด้านสภาพภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม มีการสะสมความรู้และถ่ายทอดจากคนรุ่นไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และภูมิปัญญาชาวบ้านจะมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และเมื่อนำผลของการศึกษามาพิจารณาแบบองค์รวมก็สามารถสังเคราะห์ได้ถึงปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการก่อเกิดภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญประกอบด้วย

1.1 พัฒนาการทางสังคมของชุมชน พัฒนาการที่ยาวนานได้สร้างสมประสบการณ์และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง จากกรณีศึกษา การจับฝั้งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอดงระจัน จังหวัดพัทลุง พบว่ามีวิธีการและขั้นตอนของการปฏิบัติที่เป็นแบบแผน มีการถ่ายทอดการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีการพัฒนาองค์ความรู้และประสบการณ์ให้เหมาะสมกับการดำรงชีพการพัฒนางานองค์ความรู้ที่เป็นระบบจะพัฒนาไปพร้อมกับพัฒนาการทางสังคมของชุมชนด้วย

1.2 ระบบนิเวศของชุมชน เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนตั้งอยู่ ซึ่งมีทั้งสภาพด้านภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในระบบนิเวศหนึ่งๆจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีเอกภาพและมีการควบคุมภายในตัวของมันเอง ดังนั้นระบบนิเวศของชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อกูลต่อการก่อเกิดภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สมาชิกในชุมชนจึงต้องเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล จากกรณีศึกษาการจับฝั้งของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอดงระจัน จังหวัดพัทลุง พบว่า ระบบนิเวศของชุมชนที่มีความสมดุลจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างรังของฝั้ง เช่น เป็นป่าที่มีดอกไม้หอมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำที่สะอาด ในบริเวณใกล้เคียง และไม่มีสิ่งรบกวนอื่นจากภายนอก เป็นต้น

1.3 การพัฒนาวิธีการและขั้นตอนของการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพแต่ละอย่าง จะมีวิธีการและขั้นตอนที่มีลักษณะของเฉพาะวิธีการและขั้นตอนที่กล่าวถึงก็จะมีการพัฒนาหรือปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์และบริบททางสังคม ดังกรณีศึกษา การจับฝั้งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอดงระจัน จังหวัดพัทลุง เช่น วิธีการแค้มจากการใช้เชือกแต่เพียงอย่างเดียวก็ใช้ตะปูเป็นอุปกรณ์เข้ามาช่วยด้วย ขั้นตอนของการแค้มก็ใช้เวลาเพียงน้อยลง และไม่แค้มก็จะแข็งแรง การถนอมน้ำฝั้งก็ไม่เก็บไว้ในสถานที่ที่มีอุณหภูมิสูงหรือแสงจ้าเพราะ

จะทำให้ผ้าฝ้ายเสื่อมคุณภาพเร็วขึ้น และในปีไหนที่แล้งจัด ดอกไม้ไม่อุดมสมบูรณ์ ฝ้ายทำรงน้อย ในปีนั้นนักจับฝ้ายก็จะไม่จับฝ้ายในบริเวณนั้น เพื่อการรักษาพันธุ์ฝ้ายให้เพิ่มมากขึ้นในปีต่อไป เป็นต้น

1.4 ความเชื่อของชาวบ้านในชุมชน ในชุมชนที่มีพัฒนาการทางสังคมอย่างต่อเนื่องและมีการดำรงชีพด้วยการอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบตัว เขาเหล่านั้นจะให้คุณค่ากับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว และให้ความเคารพกับบรรพบุรุษและสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นโดยการแสดงออกด้วยการให้จิตวิญญาณแก่สิ่งเหล่านั้นในรูปของความเชื่อแบบต่างๆ ดังกรณีศึกษา การจับฝ้ายของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง นักจับฝ้ายจะมีความเชื่อว่า ทรัพยากรธรรมชาติที่แวดล้อมเขาอยู่จะมีจิตวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้าสิงสถิตย์อยู่ เช่น พระภูมิเจ้าที่ เจ้าถ้ำ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าห้วย เจ้าหนอง เจ้าคลอง เจ้าบึง ต้นไม้ใหญ่ก็มีเทพารักษ์ เป็นต้น และในการกระทำสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวก็จะมีการปฏิบัติด้วยความนอบน้อม ระมัดระวัง บอกกกล่าว และจะนำไปใช้ตามความจำเป็น โดยเฉพาะการเก็บน้ำฝ้ายจากรงนั้น นักจับฝ้ายจะมีความเชื่อว่า ฝ้ายแต่ละรังจะเหมือนครอบครัวๆ หนึ่ง มีชีวิต มีสังคม มีความรู้สึกผูกพันซึ่งกันและกัน การจับฝ้ายแต่ละครั้งจึงต้องมีพิธีกรรมที่ถูกต้อง มีการบอกกกล่าวหรือร้องขอก่อน หากปฏิบัติไม่ถูกต้องหรือละเลยก็เชื่อว่า การทำงานจะเกิดอุปสรรคหรือเกิดอันตรายได้

2. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ในงานพัฒนา เป็นการทำความเข้าใจถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้งานพัฒนาบรรลุตามวัตถุประสงค์ อันหมายถึง ประชาชนอยู่ดีกินดี บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข เพราะฉะนั้นหากนักพัฒนาเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงควรทำความเข้าใจในประเด็นพื้นฐาน ในประเด็นต่อไปนี้เป็นคือ

2.1 วิถีชีวิตชุมชน การดำรงชีวิตของสมาชิก

ในชุมชนจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบของธรรมเนียมปฏิบัติ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมอยู่เสมอ

2.2 ทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศหนึ่งๆ จะมีความเป็นเอกภาพ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องพึงระวังผลกระทบอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ

2.3 ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละชุมชนจะมีพัฒนาการที่มีส่วนสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีความสมดุล เพื่อให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีใช้อย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงควรให้ชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ปฏิบัติ ประเมินผล และได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เฉพาะพื้นที่และเฉพาะด้าน เพราะฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและวิธีการจัดการก็จะต้องแตกต่างกันออกไป จึงเป็นการระมัดระวังของแต่ละชุมชนที่จะให้ความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการศึกษาวิเคราะห์ ถ่ายโอนการเรียนรู้และการนำไปใช้เพื่อกำหนดวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่มีดุลยภาพกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น

1.2 ควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทุกฝ่ายได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ให้มากขึ้น เท่าที่ผ่านมามาจากกล่าวได้ว่า ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น จึงมีความจำเป็นที่ทุกฝ่ายควรส่งเสริมให้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ และใช้ภูมิปัญญาบ้านให้เป็นส่วนหนึ่งของพลังขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยถึงภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกรณีอื่นให้มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น วัฒนธรรมชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ การจัดการทรัพยากรชาวฝั่ง และภูมิปัญญาชาวบ้านกับการรักษาแหล่งน้ำ เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านสู่คนหลังที่เป็นรูปธรรม เพื่อการนำองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้มากขึ้น

คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยทักษิณที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยและผู้บอกข้อมูลที่มีความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จด้วยดี

หนังสืออ้างอิง

- ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2529. "ตะโหนด, กิ่งอำเภอ," ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่มที่ 3. หน้า 1241-1242. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. 2529. "ปากพะยูน, อำเภอ," ใน สารานุกรมภาคใต้ 2529 เล่ม 5. หน้า 2091-2093. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์.
- ตะโหนด, สำนักงานอำเภอ. 2541. ข้อมูลบรรยายสรุป. พัทลุง : สำนักงานอำเภอตะโหนด.
- เสน่ห์ จามริก และคณะ. 2536. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

บุคลากรกรม

แจ่ม แก้วฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 192 หมู่ที่ 11 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541

ทุม แก้วบุญช่วย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 156 หมู่ที่ 11 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2541 และวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2541

นิยม อักษรเนียม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 6 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 และวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2541

ผัด จันทรีโย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 6 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541

พระครูสุนทรกิจจานโยค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดตะโหนด หมู่ที่ 3 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2541

เพิ่ม หนูเสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 143 หมู่ที่ 4 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2541 และวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2541

รัตน์ ชูแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 3 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2541 และวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2541

โรจน์ ชูแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 29 หมู่ที่ 4 ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2541 และวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2541

วรรณ ขุนจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดตะโหมด หมู่ที่ 3 ตำบล
ตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 27
มีนาคม พ.ศ. 2541

สม อักษรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานองค์การบริหาร
ส่วนตำบล หมู่ที่ 4 ตำบลตะโหมด อำเภอดงระหวัด
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2541

สมพน แก้วบุญช่วย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 155 หมู่ที่ 11
ตำบลตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 3
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 และวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2541

สมบูรณ์ ขวัญทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 6 ตำบล
ตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 20
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541

สวาท ทองรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 4 ตำบล
ตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 21
มีนาคม พ.ศ. 2541

สุนทร คำชื่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 6 ตำบล
ตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 20
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541

หมัดสะวะ ชูมิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 156 หมู่ที่ 11
ตำบลตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 3
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541

ฮวง ไชยรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำนวน
นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 217 หมู่ที่ 11
ตำบลตะโหมด อำเภอดงระหวัด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 4
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541